

Geachte aanwezigen, lieve familie, lieve Adriaan, mijn maatje in deze.

Ik sta hier als meisje van 79. En wil u vertellen hoe ik als kind twee kanten heb meegemaakt van de Tweede Wereldoorlog.

Genua 25 maart 1940, staat er op de ansichtkaart die ik koester als een kostbaar document: “Ik hoop dat de boottrein de 28ste vertrekt en ik gauw weer bij jullie kan zijn.”

Mijn vader was op weg naar huis, na ruim een jaar afwezigheid. Hij was officier bij de koopvaardij en voer afwisselend op de Mailboten naar Indië en soms bleef hij langer weg op de wilde vaart.

Ik was 4 jaar jong en had hem in mijn korte leventje maar heel weinig gezien. Hij bracht wel altijd prachtige dingen voor ons mee van zijn verre reizen. Wat voor een invloed moet het toen al niet op mij hebben gehad? Het komen en gaan van een man die stond voor geborgenheid en veiligheid.

De maand april van dat jaar, moet een heerlijke maand voor mijn moeder en mij zijn geweest: pappie thuis, mijn broertje van 2 jaar uit de box en het nieuwe zusje in de wieg dat mijn vader nog niet had gezien.

Ik herinner mij nog dat ik met hem naar de kleuterschool liep, mijn handje in de zijne. Een sterke, grote, donkere figuur naast mij.

In huis droeg hij vaak een jasje met *brandenburgers* er op – een geborduurde kronkelsluiting. Er was een “pappies-stoel” en een rek

met pijpen. Aan tafel zat ik tegenover hem: naast zijn stoel stond een mandfles met bier. Iets wat ze aan boord en in de tropen schenen te gebruiken. Van de onrust van een dreigende oorlog moet ik toen niet veel gemerkt hebben.

Tot die prachtige zonnige dag van 10 mei, met die vele witte wolkjes in de lucht, veroorzaakt door het schieten. Toen is de Angst in mijn leventje gekomen. Die dag staat in mijn geheugen gegrift, zoals de vele gebeurtenissen die erop zouden volgen. Alles veranderde bij donderslag. Mijn vader die nog enige tijd verlof had, moest onmiddellijk weg. Alle boten die in de haven lagen moesten het land uit, zodat ze niet in handen van de Duitsers zouden vallen.

Al op 12 mei 1940 vertrok hij met de *Johann de Witt*! Misschien zou hij naar Indië varen, of naar Amerika... we wisten het niet. Zijn lot was onzeker, maar ook het onze: een jonge vrouw met drie ukkepukken in een land in oorlog. We hoorden niets. Geen brief, geen kaart. Ook niet van de maatschappij. Het enige bericht dat wij na een paar jaar kregen was een voorgedrukte standaardkaart (via het Rode Kruis) waarop hij in eigen handschrift - in het Engels - meldde dat hij in Indië krijgsgevangene was gemaakt.

Daarna bleef het stil. Heel stil.

De eerste maanden ná de oorlog wisten wij nóg steeds niets. We wachtten eindeloos, met een steeds groter wordende angst voor het onvermijdelijke: dat wij nooit meer iets zouden horen. Ik herinner mij

dat er in een winkel in de Amsterdamse Maasstraat lijsten hingen met namen van vermisten en overlevenden die waren teruggekeerd uit de kampen uit Duitsland of uit Indië. Elke dag weer vlogen wij op die lijsten af. Op een dag stond zijn naam er op: Martin Zemmeling. Vermist

Maanden gingen voorbij. Een wurgende onzekerheid. Met toch steeds weer een spoortje hoop, want ook na een jaar werden er nog mensen teruggevonden.

Totdat er iemand bij ons langs kwam om te vertellen dat hij mijn vader het laatste gezien had op een boot die in september '44 door een torpedo was getroffen. Het begon tot ons door te dringen dat onze pappie naar alle waarschijnlijkheid dood was.

Bij stukjes en beetjes vernamen wij wat details van wat er met hem gebeurd kon zijn. Op zijn laatste reis zou hij een ernstig knieletsel hebben opgelopen waardoor hij in een ziekenhuis in Batavia belandde. Toen daar ook de oorlog uitbrak is hij, op Java krijgsgevangen gemaakt en tewerkgesteld op een suikerfabriek. Later is hij na omzwervingen in diverse kampen richting Sumatra vervoerd, met een zgn. Padang-transport dat krijgsgevangenen naar de Pakan Baroe spoorlijn zou brengen. Door zijn verwondingen kwam hij op een ander schip dan gepland en werd hij met duizenden mannen in de Junjo Maru gestouwd.

18 september 1944 werd het schip bij Bengkoelen naar de zeebodem geschoten. De meeste mensen kwamen om. Hij moet één van hen geweest zijn want er is nooit meer iets van hem

teruggevonden of vernomen. Een bewijs van zijn overlijden op die dag hebben wij nooit gekregen. Pas medio 1946 ontvingen wij officieel een bericht van vermissing met de kanttekening: ‘aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid wordt aangenomen dat uw man bij den ondergang van het schip het leven heeft verloren.’

Niemand had hem zien verdrinken... voor ons was alles nog mogelijk.

Na de oorlog weigerde ik als negenjarige te geloven dat mijn vader dood was. Waar was het bewijs? Kon er niet iets anders met hem zijn gebeurd? Misschien had hij nog lang rondgedobberd in zee, was hij ergens aan land gekomen en opgenomen door de bevolking.

Misschien was hij zijn geheugen kwijt. Vragen die me obsessief achtervolgden.

Ik werd een nerveus, prikkelbaar kind. Voor de buitenwereld ontkende ik mijn vaders vermissing. Hij was ‘ergens’ zei ik: op een lange verre reis. Zelfs op de middelbare school weigerde ik de waarheid onder ogen te zien.

Ik verzon hem in leven.

Ik meende hem ook telkens ergens te hebben gezien, soms in een tram en dan rende ik achter hem aan. Ik was er van overtuigd dat hij ons ook zocht...Ik moest hem helpen, maar die tram kon ik nooit inhalen.

Ook het wachten op de post werd een obsessie. Als er onverwacht werd aangebeld maakte ik met een bonzend hart de deur open. Misschien stond hij daar. Maar het was hem nooit.

Het gevoel dat hij zomaar kan aanbellen, ben ik nooit helemaal kwijt geraakt.

Toen mijn moeder verhuisde, ervoer ik dat als een soort verraad. Hoe zou hij ons nu nog ooit kunnen terugvinden? Als kind gaf ik ook mezelf en mijn moeder de schuld van zijn verdwijning. Vond hij ons niet meer lief? Hadden we gefaald? Had ik dit verdiend? Had ik niet al het mogelijke gedaan om het ‘boze’ te bezweren: wel 2000 keer op mijn blote knietjes gebeden dat mijn pappie veilig terug moest keren.

Ik voelde mij zo machteloos.

Welke wrede god kan een kind, dat zó zijn best deed, negeren? Ik moest wel heel slecht zijn. Een idee dat ik maar niet uit mijn hoofd kon zetten. Ik begon mij af te sluiten, hing de gekke meid uit en gedroeg me als een wilde kat die onterecht was bestraft.

Geen mens vroeg zich ooit af wat er toch wel met dat kind aan de hand kon zijn. Mijn moeder trok zich ook terug. Zij idealiseerde mijn vader maar kon zich niet voorstellen wat zijn verlies voor haar kinderen betekende. Ik probeerde haar wanhopig te “beschermen” tegen alles wat maar nog meer verdriet teweeg kon brengen.

Mijn moeder bleef steken in een gestoord rouwproces. Uiteindelijk raakte ze verstrikt in haar agressie en ontspoorde ze geestelijk.

Ik zelf kwam na 35 jaar bij de psychiater terecht.

Dit was de ene lijn van mijn angsten. De boot. Een vader verdwenen in Indië.

Daarnaast was er ook een andere lijn.

Terug naar Amsterdam 10 mei 1940.

Vader weg. Moeder met drie ukken. Zonder geld. Zonder bescherming. Volgens Duitse normen pleegde mijn vader verzet door te blijven varen voor Nederland. Koopvaardijmensen werden over één kam geschoren met Marinemensen en ineens als soldaten beschouwd. Vandaar dat hij door de Japanners krijgsgevangen was gemaakt.

Een tak van het Amsterdams verzet, onder leiding van Gijsbert Van Hal, de latere burgemeester, heeft toen De Zeemanspot opgericht, waardoor onze moeder van het hoognodige geld werd voorzien.

Vreemd, hoeveel dingen ik me nog haarscherp uit die tijd kan herinneren: De angst voor het gehuil van de sirenes als wij uit bed werden gehaald en met een koffertje en de pop moesten schuilen in de trapkast van de benedenburen – de stevigste plek in huis. De angst voor het geluid van overvliegende bommenwerpers. Het gierende geluid van de Duitse jagers.

Mijn angst bij de razzia's. Wij woonden in de Rivierenbuurt, een buurt met veel joodse families.(Anne Frank bleek later bijna om de hoek te wonen.) Ik zag hoe voor mijn ogen hele gezinnen uit hun huizen werden gesleurd, op vrachtwagens geladen en afgevoerd.

Daarbij waren klasgenootjes en speelkameraadjes die ik nooit meer terug heb gezien. Bij één van die razzia's ben ikzelf bijna opgepakt.

Ik zag er inderdaad nogal joods uit, donker krullend haar. Een vriendinnetje stond erbij en schreeuwde dat het niet zo was. De Duitser ging mee naar mijn huis om het legitimatiebewijs van mijn moeder in te zien.

Ik was ook altijd bang dat mijn moeder zou worden meegenomen, terwijl wij op school waren, dan zouden wij helemaal alleen achterblijven.

Toen kwam de hongerwinter. Hoe aan eten te komen? Mijn moeder maakte strooptochten langs de boeren. Weer die angst: Ze kon onderweg opgepakt worden, want ze deed iets wat niet mocht. Wij drieën hielden ons warm in één bed en om de angst te bezweren vertelden we elkaar verhaaltjes.

Ik herinner mij nog dat moeder voor de deur een kostbare fles melk uit haar handen liet vallen. Een ramp.

Toen er helemaal geen eten meer te krijgen was, bleef er voor mijn moeder nog één mogelijkheid over: ons mee sturen met een kindertransport tot achter de IJssel. Het laatste transport. Zij mocht niet mee. Het moet maart '45 zijn geweest. De scheiding was voor haar een heel zware beslissing, maar ze had geen keus.

Weer dat gevoel van radeloze angst.

We werden in de ruimen van een aak gestopt. Je moest met een steile trap een heel diep donker gat in; daar zaten wij allemaal op elkaar gepakt op stro. We voeren over de Zuiderzee.

Ik hield me flink. Dochter van een zeeman die ik was. Heel die toch moest ik aan mij varende vader denken.

Hij op zee. Ik op zee.

Onderweg werden wij gebombardeerd, wonder boven wonder zijn wij niet geraakt.

Na de haven van Kampen werden we onder de boeren langs de vaart verdeeld. Een bizarre lotto. In Hasselt werden mijn zusje en ik er uit gepikt, maar mijn broertje niet. Ik weigerde een stap zonder hem te verzetten. We stonden daar met zijn drieën aan elkaar vastgeklampt; ik was wanhopig want ik moest voor ze zorgen.

Uiteindelijk zijn wij toch alle drie in Hasselt geplaatst. Mij hebben ze daar flink aan het werk gezet.

Ergens in juni zijn we door de vrouw van de plaatselijke veldwachter teruggebracht naar Amsterdam. Weer met de boot. De boot naar het bevrijde Amsterdam. Het was avond en donker toen we weer achter het Centraalstation aankwamen. Ik was 9 jaar en de oorlog was voorbij. Maar niet bij ons thuis.

Wij vielen tussen wal en schip.

Tussen een bezet Indië en een bezet Nederland. Hoorde ik wel bij het leed van mensen uit Indië?

Mag ik hier wel staan?

Dertig jaar geleden schreef ik dit verhaal op. Ik durfde het niemand te laten lezen. Hadden anderen het niet erger gehad. Denk aan de vluchtelingenkampen, de oorlogsbeelden op het Journaal.

En toch groeide mijn pijn. Mijn angsten.

De oorlog was in ons gekropen. En in mijn broer en zus.

Ons leven heeft nooit meer zijn normale loop genomen. De dood van onze vader ervoeren wij als een onfatsoenlijk afscheid.

Er is nooit een afsluiting geweest. Misschien heb ik wel, onbewust, mijn angsten aan mijn kinderen doorgegeven.

Dat deed de oorlog dus met mij. En met zoveel anderen. Met u misschien?

Dat doet een oorlog dus.

Daarom gedenken wij. Daarom praten wij erover. In vrijheid.

Broze vrijheid.

Wij allen gedenken onze doden om beter in onze gehavende levens te staan.

Bronbeek,
12 september 2015

Bertie Veldhuijzen van Zanten-Zemmelink.